

Osmanlı'dan Bugüne, Nesilden Nesile Bırakılan Batı Müziği Mirası¹

Osmanlı İmparatorluğu, her ne kadar 19. yüzyıldan çok daha önceleri Avrupa müziğiyle çeşitli vesilelerle tanışma fırsatı bulduysa da, fiilen Tanzimat'ın ilanının ardından yüzünü Batı'ya dönmüş, bu bağlamda da Batı müziği Osmanlı topraklarında üretilir, öğretilir ve icra edilir olmuştur.

Evren KUTLAY

©Aref MostafaZa

Bu Batılılaşma sürecinde, hükümdar olan her bir padişahın müzik politikaları doğrultusunda çok sesli müziğin Türk topraklarındaki gelişimi hız kazanmış ya da duraksamıştır. Ancak bütün olarak Cumhuriyet'in ilanına kadarki döneme bakıldığında, gerek müzik eğitimi veren kurumlar, gerek Osmanlı döneminde yetişmiş eğitimciler, müzisyenler ve Batı müziği formlarındaki eserleri, gerekse opera ve konser temsil ve icra mekânları bağlamında genç Türkiye'ye yaklaşık yüzyıllık bir Batı müziği mirası bırakılmıştır.

İlk Adımlar

Osmanlı İmparatorluğunun Batı müziğiyle ve sahne sanatlarıyla tanışması Kanuni Sultan Süleyman devrine kadar dayanır. Bu anlamda verebileceğimiz en erken örnek 1520 yılında org sanatçısı Othman Luscinius'un Osmanlı sarayında verdiği konserdir. Sonrasında ise en bilinen olay Fransa Kralı I. François'nın Kanuni Sultan Süleyman'a yardımlarından dolayı hediye olarak gönderdiği bir grup müzisyendir. 16. yüzyıl boyunca düğün ve sunnet törenleri vesilesiyle bale ve pantomim temsilleri yapıldıysa da yüzyılın sonuna damgasını vuran Batı müziği ilintili olay, Thomas Dallam isimli bir İngiliz org yapımcısının Kraliçe I. Elizabeth'in emriyle yaptığı orgu Topkapı Sarayı'nda kurması ve Sultan III. Mehmed'in huzurunda çalmasıdır. Aktif Batılılaşma sürecinin başlayacağı 19. yüzyıla kadar Osmanlı imparatorluğunun Batı müziğiyle tanışıklığı yukarıdaki olaylarla benzer biçimlerde, kutlamalar, gönderilen hediyeler ya da Avrupa'ya giden Osmanlı elçilerinin sefaretnameleri vasıtasıyla süregelmiştir. Sonrasında III. Selim döneminde Nizam-ı Cedid ile Avrupa modeline uygun

bir boru-trampet takımının oluşturulması müzikte Batılılaşma anlamında küçük çaplı bir başlangıç olduysa da, esasen 1826 yılında II. Mahmud döneminde ilan edilen Vaka-i Hayriye (Hayırlı Vaka) ile birlikte başlayan çalışmalar, Türk çoksesli müzik tarihinin dönüm noktası olarak kabul edilebilir.

Müzikte Batılılaşma

II. Mahmud döneminde Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılıp yerine Avrupalı bir ordunun kurulması çalışmaları neticesinde, her ne kadar Mehter Bandosu bir müddet yeni orduya eşlik ettiyse de bir müddet sonra Avrupalı ordunun tören yürüyüşüne ayak uyduramaz hale geldiği tespit edilerek kaldırılmış, yerine Muzika-yı Hümayun kurulmuştur. İlk olarak askeri alanda başlayan bu Batı müziği alanındaki yapılanma, ilerleyen yıllarda sivil hayatta da yerini almış, Avrupa'dan birçok müzisyen gerek eğitim vermek üzere, gerekse konser vermek ya da ilk saray konservatuarı görevini görecektir. Kurulduğunda III. Selim döneminde, Nizam-ı Cedid vasıtasıyla bir miktar Batı müziği eğitimi alma fırsatı bulmuş Vaybelim Ahmet Ağa ve Trampetçi Ahmet Usta, Muzika'nın başına atandıysalar da, onların görev yeri değiştiğinden İstanbul'da yaşamını sürdüren Fransız Manguel yerlerine göreve alınmış, ancak o da yetersiz bulunarak askeri bando müziği alanında Avrupa'da en ileri ülkelerden biri kabul edilen İtalya'dan Sardunya Elçiliği vasıtasıyla yetkin bir eğitimci istendiğinde ünlü opera bestecisi Gaetano Donizetti'nin ağabeyi, Napoleon Bonaparte'in askeri bando müzisyeni Giuseppe Donizetti tavsiye edilmiştir. Muzika'nın ilk ciddi eğitmeni

¹Bu makale, yazarı tarafından Nisan 2011'de Kütahya II. Ulusal Hisarlı Ahmet Müzik Sempozyumunda sunulmasının ardından sempozyum kitapçığında basılan "Osmanlı'dan Cumhuriyete Batı Müziği Mirasımız" başlıklı bildirisinden türetilmiştir.

Giuseppe Donizetti

Giuseppe Donizetti'nin ve ardından yine bir İtalyan olan Callisto Guatelli'nin yönetiminde çalışmalarını sürdüren Muzika-yı Hümayun, kurulduğu ilk yıllarda İtalyan ekolünün etkisinde bir Avrupa müziği eğitimi kurumu olduysa da, 19. yüzyılın son çeyreğinde, kendisi İspanyol asıllı olan ancak müzik kariyerini Fransa'da olgunlaştırmış Fernando de Aranda'nın Muzika'nın başına atanmasıyla Fransız ekolüyle yapılanmıştır. Hatta, Muzika'nın başına atanmadan önce, Aranda, kurumu teftiş etmiş ve padişaha bulduğu eksiklikleri raporlamıştır. Muzika'nın direktörü olduktan sonra da Fransa'dan getirttiği Batı müziği bando aranjmanlarıyla Muzika'da yeni bir pencere açmıştır. Sonrasında da imparatorluğun çöküşüne değin, Batı müziği çalışmalarının, Osmanlı'nın Almanya ile yakın politik ilişkileri ve Paul Lange gibi Almanların sarayda görevlendirilmeleriyle Alman ekolü etkisinde kaldığı dikkat çekicidir. Özellikle 1913 yılından itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya'ya yaklaşmasının kültürel etkilerinden biri olarak İstanbul'daki birçok okulda Almanca dersinin müfredata konulması da gösterilebilir. Alman müzisyenlerin görevlendirilmesinin yanı sıra, daha önceki yıllarda İtalya'ya müzik eğitimine öğrenci gönderildiği gibi, ki buna Italo Selvelli gibi müzisyenler örnek verilebilir, birçok Osmanlı öğrencisi de padişahların burslarıyla Almanya ve Almanca konuşulan ülkelere müzik eğitimine gönderilmeye başlanmıştır. Osmanlı döneminde devlet bursuyla yurtdışında müzik okuyan bu öğrenciler, Cumhuriyet yıllarında Türk topraklarında gerek eğitimci gerekse konsertist olarak Türkiye'nin Batı müziği ha-

yatına katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı yıllarında müzikte Batılılaşma hareketine bir bütün olarak baktığımızda, bu hareketin sırasıyla İtalyan, Fransız ve Alman ekolleri etkisinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Nesilden Nesile, Dünden Bugüne Kurumlar, Müzisyenler...

Muzika-yı Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi tek Batı müziği eğitimi kurumu olarak Cumhuriyet yıllarında önce hilafete bağlanmış, sonrasında da Cumhurbaşkanlığına bağlanarak Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası adıyla faaliyet göstererek bugünkü Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na dönüşmüştür. Dolayısıyla kurumsal bağlamda Muzika-yı Hümayun, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e taşınan resmi miraslardandır. Her ne kadar Paul Lange'nin Pera'da Almanya'daki konservatuvarları örnek alarak kurduğu ve teşkilatlandığı özel bir konservatuvarın bir dönem faaliyet gösterdiğini daha önceki yayınlarımızda arşiv belgeleriyle ortaya koyalırsak da, bu konservatuvarın Cumhuriyet yıllarına taşındığına dair elimizde bir belge mevcut değildir. Yine de Osmanlı döneminde faaliyet göstermiş Avrupa'yı temel alan bir konservatuvarın varlığının ve yetiştirdiği öğrencilerin Cumhuriyet yıllarındaki yapılanmaya örnek teşkil etmiş olması ihtimali gözardı edilmemelidir.

Muzika-yı Hümayun, Avrupa'dan getirilen ve farklı ekolleri temsil eden direktörlerin ve öğretmenlerin vesilesiyle yaklaşık 100 yıllık bir Batı müziği eğitimi kurumu olmuştur. Avrupa'dan müzik eğitimcilerinin ve şeflerin getirildiği gibi yine Osmanlı devletinin bursuyla Avrupa'ya Türkler Batı müziği eğitimi almaya gönderilmişler, dönüşlerinde de kimisi Muzika'da görevlendirilmiş, kimisi ise özel dersler vererek, besteler yaparak Batı müziğinin Türk topraklarında gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu Osmanlı müzisyenlerine örnek olarak II. Abdülhamid'in desteğiyle Paris Konservatuvarı'ndaki eğitimini 1888 yılında birincilikle tamamlayarak yurda dönen ve hem Guatelli'nin hem de sonrasında Aranda'nın şefliğindeki Muzika-yı Hümayun'da başkemanca olarak görev yapan, İstiklal marşımızın bestecisi Osman Zeki Üngör'ün keman öğretmenliğini de yapmış, Wondra Bey örnek gösterilebilir. Zeki Üngör ise Wondra Bey'in ardından Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'nın

uzun yıllar başkemancalığını yapmıştır. Muzika-yı Hümayun'a 1891 yılında giren Osman Zeki Üngör, yeteneğiyle padişah II. Abdülhamid'in dikkatini çekmiş, Osmanlı döneminde ve sonrasında Cumhuriyet yıllarında Muzika'da görev yapmıştır. Ayrıca Cumhuriyet döneminde Musiki Muallim Mektebi'nin kuruluşunda önemli rol oynamış, 1924-1934 yılları arasında kurumun müdürlüğünü yapmıştır.

Bir diğer örneğe yine Padişah II. Abdülhamid'in bursuyla Viyana Müzik Akademisi'nde piyano eğitimi alan, Cemal Reşid Rey'in anılarında bildirdiği üzere ve benim de daha önceki yayınlarımla ve araştırmalarımla Liszt ekolünden geldiğini ortaya koyduğum ancak Cemal Reşid'in Liszt'in birebir öğrencisi olduğu bildirisini kısmen belirleyebildiğim Devlet Efendi'dir. Rey, "Orkestra" dergisine yazdığı makalesinde anılarından bahsederken Devlet Efendi'yi Liszt'le onun öğrencisi olduğu şeklinde ilişkilendirmekte, ayrıca Aranda Paşa'nın ardından bir dönem Muzika-yı Hümayun'un şefliğini yaptığını da bildirmektedir. Devlet Efendi, Cemal Reşid Rey'in annesine piyano dersleri vermiş, Rey ailesinin evini sıklıkla ziyaret eden Aranda Paşa gibi müzisyenlerden biri olmuş, dolayısıyla da Cemal Reşid Rey'in müzik yaşamında karşılaştığı ilk öğretmenlerden biri olmuştur.

Cumhuriyet yıllarına daha da yakın tarihlere gelecek olursak, müzik eğitimlerini Padişah V. Mehmed Reşad'ın bursuyla Viyana Müzik Akademisi'nde tamamlayan Sezai ve

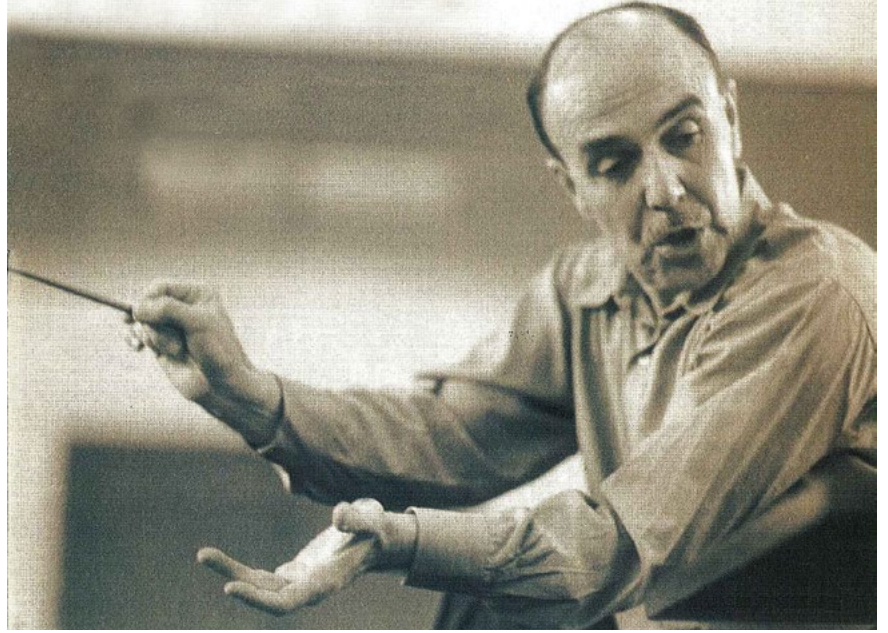
"Muzika-yı Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu'nun resmi tek Batı müziği eğitimi kurumu olarak Cumhuriyet yıllarında önce hilafete bağlanmış, sonrasında da Cumhurbaşkanlığına bağlanarak Riyaset-i Cumhur Filarmoni Orkestrası adıyla faaliyet göstererek bugünkü Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası'na dönüşmüştür."

Ferhunde Erkin

Seyfeddin Asal kardeşlere dikkat çekmek gerekir. 1914 civarında gittikleri Viyana'dan 1924 yılında yurda dönen her iki kardeş de hem Darülelhan'da, hatta İstanbul Belediye Konservatuvarı'na dönüştüğü yıllarda dâhil olmak üzere, hem de Galatasaray Lisesinde öğretmenlik yapmışlardır. Hatta, konservatuvarın öğrenci orkestrasını Seyfeddin Asal kurmuş ve yönetmiştir. İstanbul Belediye Konservatuvarı öğrencilerinden Ermukan Saydam anılarında konservatuvarda keman öğretmenleri Seyfeddin Asal'dan ve viyolonsel öğretmenleri Sezai Asal'dan bahsetmektedir. 1925 yılında, Cumhuriyet döneminin "çok sesli müziği geliştirmeye kendi topraklarımızdan başlamalıyız" düşüncesinin sonucu olarak, Osmanlı döneminde padişah bursuyla Avrupa'da müzik eğitimi görmüş Seyfeddin ve Sezai kardeşler, devlet tarafından Ege bölgesine gönderilmişler ve ilk folklor derlemesi çalışmasıyla görevlendirilmişlerdir. 1926 yılında çalışmaları sonucu, yetmiş altı türküden oluşan "Yurdumuzun Nağmeleri" isimli eski Türkçe bir kitap yayınlamışlardır. Seyfeddin ve Sezai kardeşler, ayrıca, Cemal Reşid Rey'le birlikte kurdukları Türk Trio'suyla Osmanlı döneminde sayısız konsere ev sahipliği yapmış Union Française'de konserler vermişlerdir. Cemal Reşid Rey, Türk Trio'sundan "Konservatuar Hatıralarım" başlıklı makalesinde bahseder:

(...) *Union Française* konserleri sırasında, Seyfeddin ve Sezai Asal ile birlikte kurduğumuz trio'ya Türk Trio'su adını koyduk. Bu

Cemal Reşid Rey

trio ile çok sayıda konserler verdik. Empezaryoluğumuzu Arditi yapardı. Arditi çok önemli bir şahıstı. İstanbul'a çok meşhur artistler getirirdi (...).

Cumhuriyet'in ilanının ardından İstanbul Belediye Konservatuvarı adını almış, 1986'da ise İstanbul Üniversitesine bağlanarak Devlet Konservatuvarı olmuş Darülelhan'da görev yapan, kurucuları arasında yer alan Osmanlı döneminde yetişmiş müzisyenleri örneklemeye devam etmeden önce kısaca Darülelhan'ın ve onun öncüsü, ilk konservatuarlardan Darülbedayi'nin tarihçesinden bahsetmek yerinde olur. Darülbedayi, İstanbul Şehremini (Belediye başkanı), Operatör Cemil Topuzlu'nun teklifi ve 28 Haziran 1914'te Paris'teki Odeon Tiyatrosunun Müdürü Mösyö Antuvan'ın İstanbul'a getirilişiyle kurulmuş, 27 Ekim 1914'te açılmıştır. Bu konservatuvarın Batı müziği hocaları arasında Paul Lange, Italo Selvelli ve Enrico Henri Furlani vardır. Müzik ve tiyatro alanlarında eğitim vermesi planlanan Darülbedayi'nin müzik bölümü maddi yetersizlikler sebebiyle 1916 yılında kapatılmıştır ancak tiyatro kısmı Cumhuriyet yıllarına Şehir Tiyatroları olarak intikal etmiştir. Burada adı geçen Alman Paul Lange ve Fransız Enrico Henri Furlani, Osmanlı döneminde Muzika-yı Hümayun ve Darülbedayi için, hatta Furlani, Cumhuriyet'in ilanının ardından genç Türkiye için Batı müziği çalışmalarında bulunmuştur. Öyle ki, Furlani'nin Mustafa Kemal Atatürk'e ithaf ettiği bir "Milli Ün"ü vardır.

Darülbedayi'nin (Şehir Tiyatroları) 1. Dünya Savaşı'nın da patlak vermesiyle belirsiz bir süre için kapatılması ve eğitim verememesi neticesinde, savaş sürerken yeni bir müzik okulunun kurulması çalışmalarına başlanmış, 1917 yılında daha çok Türk müziğine ağırlık verecek Darülelhan kurulmuştur. Cumhuriyet'in ilanının ardından İstanbul Valisi Haydar Bey'in ilgisi ile Darülelhan, Musa Süreyya Bey'in yönetiminde Belediye'ye bağlanarak yeniden yapılmış ve yönetmeliği değiştirilerek Batı Müziği Bölümü eklenmiş ve Batı türü bir Konservatuar olarak örgütlenerek "İstanbul Konservatuvarı" adını almıştır. 1927 yılı itibarıyla ise teorik ve uygulamalı olarak Batı müziği eğitimi veren bir kurum olmuştur.

Cemal Reşid Rey, Darülelhan'a Batı müziği bölümünün eklenmesi ve kendisinin piyano ve kompozisyon hocası olarak davet edilmişinden ve dönemin öğretmenlerinden, "Orkestra" dergisine yazdığı "Konservatuar Hatıralarım" başlıklı makalesinde bahsetmektedir:

1923'te Paris'te talebelik devresini henüz bitirmiştim, bir telgraf aldım. Bu telgraf hayatımın bir dönüm noktası oldu. Meşhur romancımız Halit Ziya Uşaklıgil, bu telgrafında şöyle diyordu: "Darülelhan heyetine Garp musikisi ilave edildi, size piyano ve kompozisyon hocalığı verildi, bir an evvel İstanbul'a geliniz" (...) Geldiğimde Darülelhan saz heyeti olarak Letafet apartmanından çıkıp Şehzadebaşı'nda bir

Ahmed Adnan Saygun

sokağın içinde büyücek ahşap bir konağa yerleşmişti. (...) Garp kısmına gelince; müessesenin başında Musa Süreyya vardı. (...) Piyano hocası Macar Geza von Hegyei, piyano ve armoni hocası Edgar Manas Efendi (...) Bir buçuk, iki sene sonra Asal kardeşler Viyana'dan geldiler: Sezai ve Seyfeddin. Seyfeddin keman, Sezai de viyolonsel hocalığına atandı.

Cemal Reşid Rey yine aynı dergide anılarını aktardığı "Anılarım ve bir mesele" başlıklı makalesinde Osmanlı döneminden kendisinin ders aldığı ve Darülelhan'ın hocalarından şu şekilde söz etmektedir:

(...) Rahmetli pederimden ve bazı yakınlarımdan duyduğuma göre, şehrimize, İtalya'dan, Almanya'dan, Avusturya'dan Fransa'dan opera temsilcileri vermeye gelirmiş. Bu temsilcileri muntazam olarak takip eden kültürlü, güzel bir publik de varmış. Bunun dışında, memlekette bazı önemli müzik hocaları vardı. Bunları bizzat hatırlıyorum. Faraza, 1911-1912 senelerinde, demek ki o zaman 7-8 yaşında idim, bu hocalardan ders almıştım. Mesela Selvelli adında bir İtalyan vardı, sonra Edgar Manas vardı. Bu hocaların memlekette Batı müziğinin yerleşmesi konusunda çok hizmetleri olmuştu. Ben ilk müzik derslerimi bu hocalardan aldım. Ondan sonra Paris'e gittim.

Anlaşıldığı üzere, Devlet Efendi, Aranda Paşa gibi isimlerin yanı sıra Selvelli, Hegyei ve Manas'ın da Cumhuriyet dönemi müzik devriminin temsilcilerinden Cemal Reşid

Rey'in müzik hayatının şekillenmesinde yerleri olmuştur. Ayrıca bu makalesinde Darülelhan hocalarını anlatırken yukarıda saydıklarını da doğrulayarak: "Eskiden beri memleketimizde hocalık yapan Selvelliler, Hegyeiler, Manas'lar ve bunların arasında bir de ben" şeklinde eklemeye bulunmuştur.

Cemal Reşid Rey'in burada ele aldığımız anılarında sıklıkla karşımıza çıkan piyanist Hegyei, Cumhuriyet dönemine damgasını vurmuş birçok Türk müzisyenini yetiştirmiştir (bunların arasında Türk Beşleri'nden Ulvi Cemal Erkin'in eşi, değerli piyanistimiz Ferhunde Erkin de vardır). Franz Liszt'in 1847 yazında İstanbul'a konser vermeye gelmesinin ardından, Macar müzisyenlerin dikkatlerini İstanbul'daki çok sesli müzik hayatı celbetmiş, Liszt'in öğrencisi, yukarıda Rey'in Darülelhan öğretmenleri arasında saydığı Géza de Hegyei gençlik yıllarında II. Abdülhamid'in huzurunda konser vermek amacıyla geldiği İstanbul'da kalarak tüm hayatını geçirmiş ve Batı müziğinin gelişimine büyük katkıda bulunmuştur. Saray erkânının öğretmenliğini yapmanın yanı sıra Hegyei, ikinci Meşrutiyet'in ilanının ardından Muzikayı Hümayun'da piyano derslerini vermiş, Cumhuriyet'in ilanının ardından da Türk Ocağı ve Darülelhan'ın piyano öğretmeni olmuştur. Ayrıca İstanbul'da yaşadığı yıllarda bestelediği Piyano Konçertosuyla Fransız Hükümeti tarafından Officier de l'Academie ödülüyle birlikte Chevalier (Şövalye) ünvanı almıştır. Yetiştirdiği

öğrencisi Ferhunde Erkin, 36 yıl boyunca Cumhuriyet kurumlarından Musiki Muallim Mektebi'nde piyano öğretmenliği yapmış, günümüz sanatçılarımızdan Fazıl Say, Muhiddin Dürrüoğlu Demiriz, Emre Elivar gibi isimleri yetiştiren Kamuran Gündemir, Hüseyin Sermet gibi isimlerin öğretmeni olmuştur.

Hegyei gibi Macar olan ve hem Osmanlı hem Cumhuriyet döneminde görev yapmış bir başka değerli müzisyenden, Alessandro Voltan, ya da diğer adıyla Macar Tevfik'ten de söz etmek gerekir. Macar Tevfik'in her ne kadar Cumhuriyet döneminin herhangi bir resmi kurumunda görev alıp almadığı bilinmemese de, Türk Beşleri'nden Ahmed Adnan Saygun'un ve onun ilk hocası İsmail Zühtü Bey'in öğretmenliğini yaptığını yayınladığım araştırmalarım ortaya koymaktadır. Liszt ekolünden gelen Tevfik Bey, kısa bir süre İstanbul'da sarayda ve Muzika'da çalışmalarda bulunmuş, ancak hayatının büyük bir kısmını İzmir'de geçirmiştir. Ahmed Adnan Saygun, 1922 yılında Macar Tevfik Bey'in öğrencisi olmuştur. Bu çalışmaların öneminden Gazimihal "İzmir'in Musiki İstikbali" başlıklı makalesinde bahsederken, Tevfik Bey'in Saygun'un müzikalitesi üzerindeki etkilerinin, özellikle de iki piyano çalışmalarının sonuçlarının Saygun'un senfonik müziğe yönelmesindeki etkilerinin üzerinde durur. Dolayısıyla Cemal Reşid Rey gibi Cumhuriyet döneminin temsilcilerinden Adnan Saygun'un da müzik yaşamında Osmanlı döneminde görev yapmış müzisyenlerin önemi görülmektedir. Bugün, Adnan Saygun'un öğrencilerinden değerli piyanistimiz Gülsin Onay ülkemizi ulusal ve uluslararası arenada başarıyla temsil eden devlet sanatçımızdır.

Hem Osmanlı'ya hem de yetiştirdiği öğrencilerle Cumhuriyet dönemine hizmet etmiş bir diğer Macar müzisyen, keman sanatçısı Karl Berger'dir. Karl Berger gerek Osmanlı Sarayı üyelerine, ki bunların arasından en dikkat çeken Halife Abdülmecid'dir, hatta Halife Abdülmecid'in hocası Berger'e ithaf ettiği bir de bestesi vardır; gerekse Cumhuriyet yıllarının temsilcisi dünya çapında müzisyenlerimizden Ayla Erduran, Necdet Remzi Atak gibi isimleri yetiştirmiş, Ferhunde Erkin'in ise ilk müzik öğretmeni olmuştur. Ayrıca Cemal Reşid Rey'in bildirdiği üzere Darülelhan'ın yaylı çalgılar orkestrasına dışarıdan öğrenci yetiştirmiştir.

Görüyoruz ki, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e geçerken müzik kurumları kadrolarında devamlılık mevcuttur. Bu bağlamda dikkate alınması gereken, Muzika-yı Hümayun'den Riyaset-i Cümhur Filarmoni Orkestrasına geçiş, ya da Darüelhan'dan İstanbul Konservatuarı'na geçiştir.

Örnekleyerek ele aldığımız müzisyenlerin bir çoğunun ve bunlardan başka daha onlarcasının Batı müziği formlarında eserler ürettiklerini arşivlerde ve nadir eserler kütüphanelerinde tespit ettim, kitabımda ve makalelerimde kısmen yayınladım, yayınlamaya devam ediyorum. Bu eserlerin bir kısmını Türk topraklarında muhafaza edilirken büyük bir kısmı da Avrupa kütüphanelerine intikal etmiştir. Ayrıca, savaş yıllarında ve çıkan yangınlarda büyük bir kısmının tahrip olduğu da göz önüne alınmalıdır. Yine de ulaşabildiklerim, oldukça geniş bir Batı müziği nota arşivinin Cumhuriyet yıllarına miras bırakıldığını ispat etmektedirler. Nitekim Cumhuriyet yıllarında Gazimihal ve Sevengil'in çalışmalarının ardından, yıllar sonra, Osmanlı dönemi Batı müziği konusunda yayın yapan ve o döneme ait birçok eseri ilk kez ortaya çıkardığı ve seslendirdiği bugün geniş çevrelerce maalesef unutulmuş değerli piyanistimiz merhum Vedat Kosal, "Osmanlı İmparatorluğunda Klasik Batı Müziği" başlıklı kitabının önsözünde "Merhum hocam Cemal Reşid Rey viyolonist Ayla Erduran'la beraber verdiği bir konserde hanedan efradından ve Muzika-yı Hümayun kumandanlarından muhtelif eserler çalmıştı" der. Demek ki Osmanlı'dan miras kalan bu eserler, Cumhuriyet döneminin önemli virtüözlerince seslendirilmeye devam ettirilmiştir. Araştırmalarının yanı sıra bugün bu alandaki icraları da anılmayarak unutulmaya yüz tuttuysa da Rey, Erduran gibi isimlerin ardından hocasının yolundan Vedat Kosal ve Ergican Saydam gibi değerli piyanistlerimiz de Osmanlı'dan devredilen mirası gerek yurtiçinde gerekse yurtdışında seslendirmeye ve kaydetmeye devam ettiklerini bu makale vesilesiyle hatırlatmayı borç bilirim.

Batı müziği eğitimi bağlamında ise, Osmanlı döneminde yayınlanan ve kullanılan, Cumhuriyet'e de intikal eden eserlerden ise, bugün dahi solfej eğitiminde kullanılan Bona metodunu yukarıda çalışmalarından bahsettiğim İtalyan asıllı Italo Selvelli Türk topraklarına getirmiştir. Ayrıca Mahmud Ragıp Gazimihal, "Türk Askeri Muzikaları Tarihi" kitabında, Abdülaziz döneminde,

1875 yılında, Hüseyin Remzi adında bir "hayır sahibi"nin, "Usul-ü Nota" başlığıyla bir solfej kitabı yayımladığından bahseder. Bu kitap, dönemin Paris konservatuarı öğretmenlerinden Alexis de Garaudé'nin "Principes élémentaires de musique" adlı müzik teorisi kitabının Türkçe çevirisidir. Kitabı, nota bilgisi ve müzik terimleri bağlamında inceleyen Gazimihal, "Görülüyor ki hala kullanmakta bulunduğumuz meslek terimlerinin belli başlıları en eski tercümelelerin devamından ibarettir" tespitinde bulunmakta, Cumhuriyet'ten sonra, hatta bugüne çok daha yakın bir tarihte, bundan yaklaşık 50 yıl öncesinde Abdülaziz döneminde kullanılan bir müzik teorisi kitabının gündemde olduğunu bildirmekte, ancak Hüseyin Remzi'nin önyaklığının sonradan aynı hızla sürdürülmediğinden yakınmaktadır. Hatta yaşadığı günleri değerlendirirken: "Muzikacılığın tekniği beynelmil metotlara dayandığı için, ecnebi dil öğrenme merakı başlangıçtan teşvik ve takviye edilmiş olsaydı, hiç olmazsa elyazmalarından müteşekkil zengin bir meslek kütüphanemiz şimdiden elde bulunurdu" değerlendirmesini yapmaktadır. Dolayısıyla anlaşılın Cumhuriyet dönemi ve sonrasındaki yıllarda, uzun bir süre müzik teorisi eğitiminde Osmanlı'dan intikal eden eserler kullanılmıştır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Temsil Mekânları

Batı müziğinin Osmanlı topraklarında benimsenmesi ve yaygınlaşmasıyla 19. yüzyıl boyunca ve sonrasında Cumhuriyet'in ilk yıllarına hizmet eden bir kısım konser salonu varlığını sürdürmüştür. Aslında, Osmanlı dönemindeki salonlara İstanbul bazında bakacak olursak sayıca ve konum anlamında halkın katılımına yetecek miktarda ve her kesimin gerek bütçe gerek ulaşım bağlamında ulaşabileceği şekilde konumlanmış bu yapıların büyükçe bir kısmının Osmanlı döneminde çeşitli sebeplerle ya da savaş yıllarındaki zor koşullarda zarar gördüğünü tahmin edebiliriz. Bunlardan saraya bağlı mekânlar olarak Osmanlı döneminde sayısız uluslararası konsere ve opera temsiline ev sahipliği yapmış, dünya çapında isimleri ağırlamış Dolmabahçe Saray Tiyatrosu ve Yıldız Saray Tiyatrosu sayılabilir. Bu iki saray tiyatrosundan 1877 yangınında içi zarar görmüş bir biçimde atıl muhafaza edilen Dolmabahçe Saray Tiyatrosu, 1937 yılında İstanbul'a büyük bir stadyum yap-

ma düşüncesiyle Ayaspaşa-Dolmabahçe yol yapım çalışmaları sırasında yıkılmış, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yerine bugünkü İnönü Stadi inşa edilmiştir. 1889 yılında açılan Yıldız Saray Tiyatrosu ise bugüne kadar varlığını koruyabilmiş ve son yıllardaki restorasyon çalışmalarıyla müze olarak ziyarete açılmıştır.

Saraydan bağımsız konser salonlarından Cumhuriyet dönemi sanatçılarına da hizmet etmiş ve konserlerine ev sahipliği yapmış mekânlara örnek olarak verebileceğimiz Union Française ve Teutonia, Osmanlı yıllarında da yoğun olarak kullanılmıştır. Yukarıdaki satırlarda da bahsettiğimiz gibi Union Française'de Türk Trio'su konserlerinin yanı sıra Ferhunde Remzi (Erkin), Necdet Remzi Atak kardeşlerin, Karl Berger ve Geza de Hegyei'nin konserleri dikkat çekmektedir. Teutonia ise bugün Alman Lisesi binasının içindedir ve halen konser salonu olarak kullanılmaktadır. Osmanlı'nın önemli konser ve temsil mekânlarından Tepebaşı Tiyatrosu da Darülbeydi ve sonrasında Şehir Tiyatrolarına ev sahipliği yapmış, Cumhuriyet'e intikal etmiş ancak 1970 ve 1971'de peşpeşe yangınlar neticesinde tamamen yokolmuştur.

Sonsöz

Osmanlı İmparatorluğu, sürekliliğini amaçlayan bir Batılılaşma hareketine girişmiş ve çöküş yıllarında dahi bu tutumunu sürdürmüştür. Genç Cumhuriyet Türkiye'si'nde çok sesli müzik politikalarını uygulayacak gerek öğretmen gerekse icracı, besteci vs. bağlamında alt yapıya Osmanlı döneminde yapılan çalışmalar ve o dönemde görev yapıp Cumhuriyet yıllarında da yaşamını Türk topraklarında sürdüren müzisyenler destek olmuşlardır. Bu anlamda, makalemde daha önce yayınladığım araştırmalarım doğrultusunda tespit edebildiğim isim ve kurumlardan ve onların çalışmalarından kesitleri ele aldım; somut örneklemelerle Türk topraklarında Batı müziğinin gelişiminin Osmanlı yıllarına dayandığını ortaya koydum. Ancak; hem Osmanlı'da hem Cumhuriyet döneminde görev yapmış eğitim kurumları, müzisyenlerin isimleri ve konser salonları ile Cumhuriyete miras bırakılan tüm Batı müziği ilintili çalışmalar sadece bu yazıda sunulanlarla sınırlı değildir. Bu örneklerden yola çıkarak, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bırakılan Batı müziği mirasına dair bütün bir tarihsel süreci ayrıntılarıyla ele almanın geniş bir araştırma projesi olması gereğinin altını çizmek isterim.